

באותיות דינור

חשדתי בהיתנסות הזאת. אינני יודע את כוחה המשחרר מכלא "המוגבל" — "לימיטר" (Limited) בלשוננו או ה"דלהימיטר" (Delimited) — ומשם אל מרור נוסף של פתיחות יתרה המאפיין את הסופר הרגיש. הסיפור לדרוריה לא התנסה מעולם בהוויה ההיא, שבתוכה עברו שנתיים מחייד. היה מי שאמר כי התגובה ההוגנת היחידה על כך היא שתירה. אך אנשים כותבים וכותבים בכל צורה אפשרית. משמע שאי אפשר אחרת והשתיקה עלולה להתפרש כתבוסה, כוויתור, והיא נוגדת את הטבע האנושי ושוללת מאנשים את הזכות החבויה לומר דברים מול סכנה ממשית מאוד, כי יש חשש שהומן העובר פועל לטובת הרוצחים ולימין המכחישים, הגוזלים מהמתים את מותם לאחר שנגזלו חייהם.

אתה פנית אל ה"ל.ס.ד. ואתה מסביר זאת: ה"ל.ס.ד. — חזקה עליו שהוא החלון המרחיב את שדההראייה אל מעבר לגבול שהציב לנו המוח... כלום אפשר לראות בעד חלון ה"ל.ס.ד. את שמעבר למסך שהוריד העולפון על עיניי? ...האם המפתח לסייטם שלי נמצא בצופן ה"ל.ס.ד.?"
ואתה בא בשערים האלה, ב"טראנסים". מתחיל המסע. "כל האורות נדלקו. מעולם לא ראיתי אורות דומים". מתחיל המסע לאחור אל הילדות אל עינות הויכרון אך להלן הרבי שלך מתחלף ברמות יהודי ירוי בתמונה מוכרת וכבר "נרלקים אופקי השמיים ומתלהטים בזוהר כחול מזוהר שכימותו לא ראיתי ממי". הצבעים הפסיכרליים. עירובל החושים: "לא ידעתי שאפשר לראות מילים עשויות קול". כבר היה כדבר הזה במידבר — "והעם רואים את הקולות"; והיה משורר צרפתי, ארתור רמבו, שראה בצבעים את אמות הקריאה.

זה תחום קשה ומעורר חשדות וגם תגובות הרמת גבה ותימהון ספקני: מה באמת מתרחש שם? אך זכורך לראות, לתוספת מאוחרת, "פני אלהים מסתתרים בענן... נגוהות של ירוק, ורוד וצהוב..." והלאה, נאמן מאוד, לפי עדותך, רואה את כתובת "שיווית", שהיכרת מעל עמוד התפילה, "על האופק של שמי אושוויץ. כאן בוער הוא כלפיד, נוגה בצבעי הקשת". אולי מי שלא עמד בכפל ההיתנסות הזאת לא יבין זאת בתחילה. אך המסע הזה מעלה פרקי מכאוב וכוח העומדים בפני עצמם, כמו מחוץ לרצף הטיפולי, כדברי שירה חזיונית שניתן לשוב ולקרוא בהם, ישר והפוך, ולשוב אליהם גם בבדידותם כעוד עדות, יחידה במינה, על הלא ייאמן.

ישנם פרקים בספר הזה שאני מתקשה לרדת לסופם כמו קטע התחלפות התפקידים עם עלות זכר פני הגרמני המוביל אתכם לקרמטוריון בשעת הבוקר המוקדמת: "בו ברגע תקפתני זועה שכמוה לא ידעתי מעוררי: אם כך הוא, הרי יכול היה לעמוד כאן במקומי, שלר ערום במשאית, ואילו אני, אני יכולתי להימצא שם במקומי, בבוקר קר שכוה, רואג לשלוח אותו, ומיליונים כמוהו, לקרמטוריון — וכמוהו הייתי גם אני מפקח, משום שהייתי מעריץ, כמוהו, להוסיף ולשכב במיטה בבוקר קר כזה... אהה, אלהים, אל רחום ותנון, כלום אני הוא שבראתי את אושוויץ? שררי לא די שגרמני זה שלעיניי, סמל גולגולת המוות על כובעו ירדיו תקועות בכיסי מעיל ה"ל.ס.ד. שחור, יכול להיות במקומי, אלא שאני — וזו הנוראה שבזוועות — אני הייתי יכול להיות במקומי?"

האומנם, יחיאל דינור, זו הנוראה שבזוועות? מי אני שאציג בפניך שאלה זו, אתה שהתמחית בכולך. האם העיר היא העולם כולו ובתת המודע של הנרצח שוכן הרוצח? האם כולנו כבני-אדם מועמדים לכך?

"הא, אלוהים, אל אלוהי שמי-אושוויץ... אתה היודע כי ברגע זה שנינו, השולח והנשלח, שווים אנחנו כבני אדם; יצורי כפיך, ברמותך וצלמך".

אלוהים הוא גיבור ראשי בחזיונות הספר הזה והוא מתגלה ומעומת בכל ההקשרים האפשריים. אני, כאדם חילוני, אינני יודע מי סכל שם יותר — האם הכופרים, חסרי האל, התופסים את מצבו של האדם כ"אוטונומי" בעולם או המאמינים, כמוך, אל מול חידת דרכיו הנסתרות של האל. ריאליזתי פעם לצורך תיעוד קולנועי יהודיה מהונגריה, בת למישפחה דתית מאוד, שהיתה שם כילדה קטנה. נתלוה לסיפוריה הסבל המיוחד והנוסף של העוזבים מאל. אך כתיבה איובית כזאת יכולה להסתפק בהרבה פחות מאשוויץ כדי להתגלגל עד קצה העולם ועד תום הזמנים.

כעיתונאי ממישפט אייכמן האונתי יום אחד לעדות ממושכת של יהודי פולני, ד"ר וולאס, המתגורר בארצות-הברית. דיבר שעות והשתמש רק בפעלים, לא בתואר ולא בתואר-הפעול, כמדווח ולא כמעריך, כמו ב"אנר סיפורתי מיוחד. מסע הסם שלך אל המעמקים מעלה גם קול רממה דקה, גם סימפוניות ציבעונין רועשות וחזיונות סוריאליסטיים כמו בתמונות של דאלי, והוא פועל על כל החושים. הלכת בכיוון ההפוך.

האם יכולת להגיע למה שהגעת בספר הזה רק באמצעות הטיפול ההוא? אינני יודע. ומה חשוב ממה? האם הקלה כלשהי, משהחשבה כך או התגלות כוחות נוספים כך, כסופר, לאחר שתיקה של עשר שנים? וכשני אני גם פה וגם שם, אתה אומר על הפיצול המתאחד כך, ובעיניי שלי אני רואה את מוחו ומבפנים. עד היכן הירחקת? הרופא וראי ידע זאת. הוא אומר לך, כדברייך — "לולא הערתי אותך, שוב לא הייתי יכול להחזיר אותך. היית נשאר שם, אבוד בשטח ההפקר. אני חייב לעקוב אחרי הירחוף שלך, להחזיק אותך קשור אליי בחוט שהוא דק מאוד. וכשאתה מגיע ממש אל קצה החוט שבכירי הרי עליי להחזיר אותך, שאם לא כן אתה עלול להישאר שם".

בספר הזה חזורים ומיפיעים יסודות ומרכיבים שנודעו לנו מספריך שקדמו לו אך הם מתגלגלים בו בסדר אחר, בדחיסות שונה, בחריפות מגורה ומיקצבים אחרים. אומר לך את האמת, לא פעם הצטערתי על התוספות הענייניות, "העיתונאיות", על דרך הטיפול, וחשבתי כי די במראות המתגלים כדי לתת את התמצית והעיקר, רק הפנים הנה הנחשף והמואר לאחר שנות האלם. אך אולי אני טועה, וחשיבותו של הספר עולה רוקא מהשטעטנז הזה, גם מסיפור המעשה כפי שאירע בקליניקה בליידן. טוב עשית ששמרת את הרפיש האלה ולא העלית אותם באש. אינני יודע כיצד יגיבו קוראיך. זה יהיה, ללא ספק, ספר שנוי במחלוקת אך דווקא שם תהיה תהילתך. זהו ספר שאסור לקרוא פעם אחת, ורצוי וכמעט חובה לשוב אליו בכל סדר שהוא. הוא לא ביטוי למהלך מן המוקדם אל המאוחר, לפי סדר הדברים, אלא תנועה מעגלית וחוזרת. ובו לראשונה היית לאהר, עם הפה והשם, עם דינור וק. צטניק.

רצית במסע הזה וגם יראת מפניו. בטרנאנס השני אתה מבקש מפרופ' באסטיאנס: "יתן לי גם הפעם להישאר רק בפרודוריו של הגיהינום, אתה מבקש, להתרגל בהדרגה". ואכן, אטיאט אתה מגיע אל "ליבת הכור".

אינני יודע מדוע אומר פרופ' באסטיאנס לרעייתך כי "לעוד שני טיפולים לפחות זקוק בעלך". זו קביעה רפואית. גם בנו, בשיחתי עימו, חזר על כך, לאחר עשר שנים. אני כקורא דן בתוצאה הסיפורית ומסתפק כמה שהיה. ישנו משהו נבוי בכך. הרי לא נסעת לליידן כדי לכתוב עוד ספר אלא כדי שיוקל לך במיקצת. אך כך קרה הדבר: סיפור הטיפול הפסיכיאטרי מתגלגל ביצירה מועזת. מתר לך להגיע לכך בכל דרך שהיא, גם לשאל את הרבי שלך המתגלה בנגוהות: "רבי מהו שיינדז מנשמותיהם של 1.500.000 ילדים שרופים?" אחר כך אתה משיב לשאלה הזאת עם הכתרת "אשמראי למלך-מלכיה-המלכים על כל העולמות", לקול תרועת השופרות של שני המלאכים. שמחזאי ועזאל, המושחים אותו... והוא נולד בלב התנור, במעבדת-המסתורין של אושוויץ. מחומר חדש נוצר, חומר מיוחד במינו, תרכיב שהופק מנשמות אדם של 1.500.000 ילדים חיים".

יהיו קוראים שיחידלו כאן ויהיו שימשיכו הלאה, עד הסוף. ויהיו שיחידלו ואחר כך ימשיכו לאטיאט, וישאלו מה מצפה להם בטרנאנסים הבאים. מראה האם העיומו... מראה האחות, היפה בנשים, המקועקעת כ"זונת שדה".

מה נעשה אנחנו שלא היינו שם? כל נגיעה בכך מצידנו כמוה כחילול. על פחות מזה אומרים "אל תתערב, מה אתה יודע?" אך אתם רוצים שנדע, שנקרא את כל שנכתב, לפחות זאת. אינני יודע, דינור, כיצד יגיבו קוראיך. כי בעודם קוראים את שקרה לך, אתה עוסק גם בהם כבני-אדם ומאלץ אותם ליטול חלק. "לפנים אהבתי להתבודד הרחק מיישוב בני-אדם. להתייחד עם אושוויץ ביקשתי. עכשיו אושוויץ לפיתחו של אדם רובצת. באשר האדם שם אושוויץ, כי לא השטן יצר את אושוויץ אלא אני ואתה. כשם שלא השטן יצר את הפיטריה כי אם אני ואתה".

היה שלום, דינור. עשית זאת שוב ואחרת. היה שלום. אני איתך ועם נינה שלך בימים הקשים האלה. מתפלל לשלומה, לשלומך.

א. ז. זך

מי שעמד שם, אחת בחייו, שלך אדם, ממתין לקרמטוריון שיתפנה — נראה שנגזר עליו לעמוד שם שוב ושוב, בחלום ובהקיץ, כל ימי חייו.

יחיאל דינור היה שם וק. צטניק כותב את סיפורו, שוב ושוב, פרק אחר פרק, בהפסקות של שנים, הפסקות לצורך התאוששות, אולי. הפעם, לראשונה, כתב בגוף ראשון. בגופו של האיש שטבע את המטבע על דבר הפלאנטה האחרת, של האפר.

ארטם וא.ד.מ.ע. באותיות של אש, אותיות דינור. ספר? יומן אישי? כתבי-עדות? גם לאדמע אין ז'אנר מוגדר, רק ארמז וא.ד.מ.ע. כלומר: צופן ולא ז'אנר. שהרי גם רמעות שאדם רמע ושהוא עוד עתיד לרמוע, רמעות שעל הלחי ובמילון או בספר, אינן מכילות את זכר הגיהינום. כדרך שגם אף נותרה העוקה אילמת, הגיעה רק עד לשיניים ההדוקות.

פלאנטה אחרת תובעת שפה אחרת, צופן חדש. מה שנותר מן העבר, מעבר למילים, הם הסייטם, לילה-לילה, בשפת המראות. זה שלושים שנה — לפי עדות בעליהם.

ואז מתקבלת ההחלטה לנסות את הטיפול המסוכן. לחזור ולראות — ובמלים ובמודע — את מה שהעין נאלצה לראות אבל הויכרון הער מסרב לזכור.

ועוד עשר שנים יחלפו מאז אותו יום ביולי 1976 שבו החל פאציניט יהודי, סופר בישראל, לדבר אל פרופסור באסטיאנס הוולנדי בליידן שבהולנד, תחת השפעת האל-אסדי.

כמו אורפיאוס ירד לשאול, לדרוש במתים היקרים שאינם נותנים לו מנוח. אבל בניגוד לאורפיאוס — עליו דווקא נגזר להביט לאחור.

"קאן ניש לופה?" — אינני מסוגל לרוץ — אמר לאורפיאוס-דינור, בגרמנית משובשת, אחד מעמיתירבשאלו תוך כדי צעירה. והדברים מתפרשים כאזהרה: מי שאינו מסוגל לרוץ בדרכי השאול לא ייצא מתוכו חי.

דינור יצא. ההיה זה באמת בזכות אותו צופן מיסטורי שלו, צופן החיים, לא הדמעות. "אני החיים! אני החיים" זועקת אצלו התולעת מתוך הקבר שאותו כרה כמו ידי.

"מה אינך רוצה לראות, אדון דינור? מה אתה רואה? אדון דינור, מה אתה רואה?" מפציר-משדל הפסיכיאטר, קצרי-רוח מעט, באחד ה"טראנסים".

את מה שהוא רואה אסור היה לבדתמותה לראות. אסור היה לכפות על בדתמותה לראות, לזכור. אבל בהשפעת הסם מתרומם מסך אחר מסך עד שאינו יכול עוד והוא פורש מן הטיפול, חרף אזהרת הרופא.

וכעבור עשר שנים הוא כותב. סיפורו? חלילה. הוא עצמו נבהל מפני המילה. את הצופן: אדמע — אולי החשוב כספריו. והראשון בהם שבגוף ראשון. לכבוד הוא לנו שחבר בדף חדש זה לשמש לו אכסניה.